

— **Philomena Franz (nar. 1922)**

— Sintka z kočovné rodiny hudebníků a divadelníků,
autorka romských pohádek

| Philomena Franzová, z její knihy
Mezi láskou a nenávisť |

Bibliografie:

Franz, Philomena: *Zwischen Liebe und Hass. Ein Zigeunerleben.* (Mezi láskou a nenávisť. Cikánský život). Doslov od Reinholda Lehmana. Herder-Verlag, Freiburg/Basel/ Wien 1985

Franz, Philomena: *Zigeunermärchen* (Cikánské pohádky). Europa Union Verlag GmbH, Bonn 1983

Albus, Michael: Philomena Franz, *Die Liebe hat den Tod besiegt* (Láska zvítězila nad smrtí). Patmos Verlag, Düsseldorf 1988

Ocenění:

Bundesverdienstkreuz am Bande 1995 (*Kříž Spolkové republiky za zásluhy*)

Frauen Europas – Deutschland 2001 (*Ženy Evropy – Německo 2001*).

Philomena Franz je především nesmírně silným člověkem. Je to Sintka, hrdá na svůj původ. Žena, která přežila utrpení v nacistických koncentračních táborech a výpověď o této trpké zkušenosti proměnila ve své životní poslání. A v neposlední řadě je jednou z prvních romských spisovatelek. Dnes navštěvuje školy, univerzity, spolky a přednáší, předčítá romské pohádky, dělí se o své životní zkušenosti a diskutuje především s mladou generací o předsudcích, nenávisti a toleranci.

Přese všechno, co Philomena Franz prožila, nepocituje nenávist, touhu po pomstě ani zatrpkllost. Právě naopak – za důležitou považuje především schopnost lásky, tolerance a odpuštění. A tyto vlastnosti vystupují do popředí v jejích pohádkách a poezii. Jejím mateřským jazykem je sintština a až na druhém místě němčina. Ovšem své „Cikánské pohádky“ a autobiografii napsala v německém jazyce. Jak sama říká: „*Nehceme psát naším jazykem. Nehceme se o něj dělit. Je to náš tajný jazyk. A někdy nám slouží jako naše jediná ochrana.*“

Philomena Franz se narodila roku 1922 ve městečku Biberach v Německu. Pochází z hudebnické rodiny, která ve Švábsku a v krajích Dunajské nížiny žila a kočovala už po staletí. Jak její dědeček tak i tatínek uměli hrát na všechny možné nástroje, ale především byli výteční violoncellisté. Philomenin dědeček byl dokonce dvorním hudebníkem württembergského panovníka.

A stejně tak, jako byli Franzovi proslaveni svou hudbou, byli známí i svými krásnými koňmi. Většinou jich měli kolem dvanácti a k tomu tři vozy; kuchyňský, spací a salonní. Philomena a jejích osm sourozenců byli odmala vychováni v lásce ke svému okolí, přírodě a všemu živému jako k darům od Boha. Nebylo neobvyklé, že Sintové svým dětem dávali jména po zvířatech, rostlinách nebo ovocných plodech: Lerche – Skřivan, Geriassa – Třešeň, Pabi – Jablko a podobně.

Philomena Franz prožila šťastné dětství. Kočovný život s rodiči milovala. Celá rodina se opakovaně vracela na stejná místa, kde se setkávala s příbuznými a přáteli a Philomena se svými sourozenci zde vždy tři čtyři týdny chodila do školy. Na tuto dobu vzpomíná velmi ráda, možná i proto, že s koncem dětství pro ni skončila i svoboda. V den svých 18. narozenin byla i s celou svojí rodinou deportována. Pak už následují jen bolestné vzpomínky na koncentrační tábory Osvětim, Ravensbrück, Oranienburg a opět Osvětim.

V osobním životě začala ovšem Philomena pociťovat perzekuci již v době nástupu nacistů k moci ve třicátém třetím roce.

Například se musela jako mnozí další němečtí Romové podrobit ponižujícím měřením těla, délky nosu či tloušťky vlasů; podle těchto antropometrických znaků měla být vymezena její rasa.

Philomena byla přinucena k práci ve firmě, která vyráběla lékařské nástroje. Celé dny vdechovala výpary chemikálií, které jí způsobily zánět čelních dutin. Z práce však uvolněna nebyla, místo toho si ji jednoho rána ve fabrice vyzvedli a odvezli do vězení ve Stuttgartu. Odtud byla velmi brzy převezena do Osvětimi, kde musela pracovat za nelidských podmínek v kamenolomu. Další zastávkou pak pro ni byl koncentrační tábor Ravensbrück a přílehlý tábor Schliesben. Zde pracovala v podzemní továrně na výbušniny, kde bez ochranných prostředků přicházela denně do styku se žíravinami. Ve Schliesbenu se setkala se svojí sestrou, ovšem zdravotní problémy převážily nad radostí ze shledání. Philomena se pokusila o útek. Ten se jí podařil, ale za několik dní byla chycena, vrácena do tábora a exemplárně potrestána.

Z Ravensbrücku a Schliesbenu byla převezena do Oranienburgu, kde ji věznili v podzemní kobce beze světla. Z Oranienburgu ji odvezli zpět do Osvětimi. Při transportu potkala Philomena Franz svou kmotru, která jí vysílením zemřela v náručí.

V Osvětimi zařadili Philomenu do skupiny Sintů odsouzených ke zplynování. Šla už v zástupu vedeném směrem k plynové komoře, když tu se na ni jeden z příslušníků SS obrátil a chtěl vědět, kolik je v zástupu osob. Philomena mu plynulou němčinou odpověděla, že jsou němečtí Cikáni a její bratr že slouží ve wehrmachtu¹, ačkoliv vězni neměli povoleno projevat před dozorcí SS své názory a říkat víc, než nač byli tázáni. Smělá odpověď v plynulé němčině zachránila skupině Sintů život. Od vrat plynové komory se mohli vrátit zpět na ubikace.

Když se Philomena vracela od plynové komory, vzala ji znenadání za ruku malá polská holčička, jejíž matku už nacisté zavraždili. Philomena ji ukryla v šatech. Dívka ji pak doprovázela na každém kroku až do příštího transportu. Teprve když vězňové nastupovali do jednoho z dalších dobytčáků, který je tentokrát odvážel do Wittenbergu na Labi, dozorce plačící polskou holčičku Philomeně vytrhl z ruky. A pak už dítě čekala jen jistá smrt.

Ve Wittenbergu musela Philomena Franz pracovat v továrně na letadlové díly. Zde po dlouhé době našla trochu lidskosti. Jeden z mistrů jí každý den na její pracovní místo ukrýval kousek chleba. Až jednoho dne sebrala odvalu a na kousku papíru mu napsala o kombináčce. Druhý den je opravdu na svém pracovním místě našla se vzkazem: „*Žádáte velmi mnoho a přeci je to málo.*“ Připsán byl ještě časový údaj, kdy je v plotu okolo tábora vypnutý elektrický proud. Tak se Philomeně spolu s dalšími ženami podařil již druhý útěk. I ten byl však brzy odhalen a všechny uprchlé vězenkyně byly pronásledovány nemilosrdně střílejícími vojáky. Philomenu před střelami zachránil skok do ledového jarního Labe. Vyčerpáním se ale zhroutila a probraly ji až kroky, které, jak se zděšením zjistila, patřily příslušníkovi Volkssturmu. Ten ji ale proti všem očekáváním odvedl k sobě domů, kde se o ni se svou dcerou staral. Nelidské podmínky v lágrech Philomenu Franz tak poznamenaly, že když měla po letech opět možnost spát v povlečené posteli, musela slézt na zem, aby mohla usnout.

Když válka fakticky skončila, neměla se Philomena Franz, podobně jako mnoho dalších vězňů, kam vrátit. Netušila, jestli vůbec někdo z její rodiny válku přežil. Svých pět sourozenců a rodiče už nikdy nespátřila. Byli mezi oním půl milionem Romů, kteří padli za obětí nacistům.

1 Zpočátku byli totiž do armády rekrutováni i sintští mladíci. Teprve po výnosu Heinricha Himmlera z prosince 1943, kterým stanovil „konečné řešení cikánské otázky“ podobné konečnému řešení otázky židovské, měli být všichni Sintové z fronty staženi a odesláni do cikánského tábora v Osvětimi – Březince. V plynové komoře skončil i ne jeden Sinto vyznamenaný za hrdinství v boji „za Říš“ . Ve chvíli, kdy byla na smrt vedena Philomena, věděla o osudu svého bratra jen to, že ho jako řadu jiných sintských mladíků povolali do wehrmachtu.

Takto je možné ve stručnosti shrnout osud Philomeny Franz za nacistické genocidy. Své vzpomínky nejen na válku, ale i na období před a po ní vydala Philomena roku 1985 v knize *Zwischen Liebe und Hass* (Mezi láskou a nenávisť). Autobiografické vyprávění doplnila třemi autorskými pohádkami a kromě toho je do knížky zařazen i historický komentář Wolfganga Benze.

„Přeji si z celého srdce, aby tato knížka přispěla k tomu, aby se zabránilo zopakování událostí, které jsou u nás v Německu nazývány ‚minulostí‘. Pravda je bolestná, ale jen s ní můžeme budovat své štěstí.“

V roce 1988 se na sepsání Philomeniných vzpomínek podílel Michael Albus. Knihu *Die Liebe hat den Tod besiegt* (Láska zvítězila nad smrtí) doplnili autoři faktografickými a číselnými údaji, citacemi z dobových dokumentů a fotografiemi.

Svémi publikacemi bojuje Philomena Franz proti zapomnění. „*Já jediná z celé rodiny jsem to peklo přežila. Musím splnit ještě jednu povinnost, to vím. Chci toho ještě sdělit tolik, kolik mohu. (...) To se musí lidé, ti opravdoví lidé, dovědět. Je to důležité pro naši nynější generaci. Nesu za to odpovědnost, protože jsem se podívala až na dno propasti lidské duše. Jen proto chtěl Bůh, abych přežila. Abych svou zkušenost mohla zprostředkovat.*“

Dnes Philomena Franz často navštěvuje školy a předčítá ze svých knih. Následně si s žáky povídá a vysvětluje jim, jak je důležité neztratit sílu ke vzpomínkám. Jejími knihami ale i diskusemi s žáky se neustále prolíná věta: „*Nenávidíme-li, prohráváme. Ale když milujeme, bohatneme.*“ Tato slova jsou aktuální a jsou určena každému z nás.

Philomeně Franz však neleží na srdci jen téma druhé světové války a holocaustu. Je si vědoma, jak i dnes lidé smýšlejí o Romech a snaží se tyto stereotypy a předsudky vyvracet. Formou pohádek se tak obrací především na generaci těch nejmladších.

Romské pohádky jsou, nebo spíše byly, prvotně určeny dospělým a měly čistě orální podobu. Dnes již jejich vypravěči bohužel většinou nežijí a zaznamenán jich je jen nepatrný zlomek. Pohádky Philomeny Franz se svou formou podobají více těm soudobým neromským, jsou poměrně krátké a mají většinou dobrý konec. Kniha *Zigeunermärchen* (Cikánské pohádky) vyšla roku 1983 a krom pohádek obsahuje např. dva recepty na pokrmy, jak je Philomena znala z dětství – v pohádce je vždy vaří některá z postav. V textech citovaných písní se také objevují dvě krátké ukázky sintštiny.

Motivy pohádek hledá Philomena Franz ve svém vlastním životě. Většinou čerpá ze svého dětství nebo z křivd, které se Romům dějí dnes a denně. Pohádka *Warum die Tanne ein*

immergrünes Kleid trägt (Proč jedle nosí věčně zelené šaty) se dokonce vrací k období uzákoněné perzekuce Romů. Dívka Lercha žije s rodiči v království, kde král nakázal všechny Cikány vyvraždit. Proto se celá rodina musí ukrývat po lesích. Jednou se však nešťastnou náhodou na jedné pasece potkají přímo s oním zlým králem. Lercha vracející se z hub přihlíží popravě svých rodičů a aby ji nepotkal stejný osud, je nucena utéci. Před pronásledovateli ji zachrání hustá zelená jedle, jejíž jehličí ji před zraky pronásledovatelů skryje. Lercha sice umírá žalem, ale v nebi se opět s rodiči shledává.

Protože je pohádka velmi smutná, připojuje k ní Philomena Franz komentář, ve kterém sdělí pohádky vysvětluje. Od oné smutné události jsou jedle zelené i v zimě, aby se v jejich větvích mohli schovat pronásledovaní lidé. A aby tyto pronásledovaní lidé neupadli v zapomnění, truduji se dodnes mezi Romy jména jako Skřivánek (Lerche), Jahoda, Slavík, Zajíček a mnohá další.

Ve svých pohádkách Philomena Franz velmi často popisuje romské zvyklosti a vysvětluje, kde se vzaly. V komentářích k pohádkám uvádí některé základní informace o Romech, např. o jejich tradičních povoláních, hudbě nebo právě o tradici vypravěčů romských pohádek. Také vyvrací některé předsudky, které mezi lidmi o Romech kolují. Tak např. k pohádce *Wie der Igel den Zigeuner überlistet hat* (Jak ježek přehytračil Cikána) vysvětluje, že od dob, kdy Sintové přestali kočovat a ježci se stali vzácnými, už nejsou jejich oblíbenou pochoutkou, jak se mylně mnozí lidé domnívají.

V pohádkách Philomeny Franz vítězí spíše než dobro nad zlem, chytrost (mnohdy dokonce až mazanost) nad hloupostí. Např. v pohádce *Der weise Zigeunerkönig* (Moudrý cikánský král) se objevuje typický šalamounský motiv. Na rozdíl od Šalamouna nemá cikánský král rozsoudit dvě matky, které se přou o dítě, ale dva Romy, z nichž si každý dělá nárok na stejné housle. Moudrý král navrhne, aby si tedy housle rozpúlili a každý si vzal půlku. Jeden z hudebníků se houslí vzdává, protože mu srdce nedovolí je zničit. Tím prokáže, že na ně má právo on.

Philomena Franz se po válce vdala a našla v sobě sílu přivést na svět a vychovat pět dětí. Roku 1995 obdržela Bundesverdienstkreuz am Bande 1995 (Kříž Spolkové republiky za zásluhy 1995) a 7. března roku 2001 byla oceněna titulem „Preis Frauen Europas-Deutschland 2001“ (Cena žen Evropy – Německo 2001). V obou případech byla oceněna za své neúnavné úsilí předávat své zkušenosti dalším generacím, udržovat vzpomínku na holocaust stále živou a tímto přispívat k tomu, aby se podobné utrpení už nikdy neopakovalo.

Jedna krátká pohádka Philomeny Franzové

Následuje ukázka – povídka, kterou vyprávěla Philomena Franzová. Byla zveřejněná v knize *The Rroma* romisty Leva Čerenkova, která je recenzovaná v tomto čísle Romano džaniben. Po originálním znění následují překlady do češtiny a do lovárského, jihocentrálního a severocentrálního dialektu.

Har jekh niglo Sintes xoxadjas

His mol jekeske jek Sinto. Kuva hajcas pu drom jek niglo.

„Ej, tu vehe mange grad mišto!“

„Oje,“ denkerdjias o niglo. „Kana džal mange les, hu ti kerap?“

O Sinto phenjas le nigleske: „Kamehe kume jekeske ti mangel befor tut ti merdau?“

„Ach na,“ phenjas o niglo. „Me kamau či ti mangel. Bašup mange lectu molo jek šukar gili pi tiri gajga!“

„Har tu kamehe,“ phenjas o Sinto. Teperdjias peskri gajga und bašadjas kjake šukar, ti fangerdjias u niglo an te rovel. Bare sva rinenas pral leskre čamja.

U Sinto dikjas i nigles bare jakhenca an und vundrjas pes pral leske.

U niglo phenjas: „Te dikhehe man kjake an, naj rovau či, ti miro zi ačela phares.“

O Sinto denkerdjias paš peske: „Hi leskri lecti vunša dava, pa kerau kumi dau nina.“ Un kerdjas peske jakha cu.

U niglo his gozero, dija an. Har u Sinto i jakha prej kerdjas, his u niglo či buter te dikhel. Koj perjas leske erst prej, ti taperdjias u niglo les pri trika. Jop hajudjas pes či, nur vaš peskro dinalpen u chaben his nina vek.

Jak ježek oklamal Sinta

Byl jednou jeden Sinto a ten potkal na cestě ježka.

„Ej, ty mi přicházíš akorát vhod!“

„Jej,“ pomyslel si ježek, „když je to tak, co si počnu?“

Sinto řekl ježkovi: „Chceš o něco požádat, než tě zabiju?“

„Ach ne,“ povídá ježek, „o nic nechci požádat. Ale zabraj mi naposledy nějakou pěknou písničku na housle.“

„Jak chceš,“ povídá Sinto. Vzal housle a hrál tak krásně, že začal ježek plakat. Velké slzy se mu řinuly po tvářích.

Sinto vyvalil na ježka oči a strašně se tomu divil.

Ježek povídá: „Jestli budeš na mě takhle koukat, nebudu moct brečet – a přitom mi bude těžko u srdce.“

Sinto si pomyslel: „Je to jeho poslední přání, zabraju (dám) mu ještě jednu (písničku).“ A zavřel oči.

Ježek byl chytrý a dal se (na útěk). Když Sinto otevřel oči, byl ježek pryč (dosl. nebylo ježka vidět). A tu mu teprve došlo, že ho ježek oklamal. Nic nechápal, jenom to, že kvůli své hlouposti přišel o dobré jídlo.

Překlad MH

Sar o kárnálo bálo chochadas e Sintos

Sas jekhvar jejkh Sinto taj kodo jekhvar reslas po drom e kárnále báles.

„Jaj, de mišto-j, ká vorta akánik reslem tu!“

„No či avla má manca mišto,“ gindosajlas o kárnálo bálo. „Te si kadej, so šaj kerav.“

O Sinto phendas e kárnále báleske: „Kames mandar variso mejg mundárou tu?“

„Či kamav,“ phendas leske palpále o kárnálo bálo. „Khanči či kamav tutar. No te avesas kecavo sivešo, šaj phurdesas mange po paluno jejkh šukár d'íli.“

„No sar kames,“ phendas leske o Sinto. Phurdelas la kadej šukáres, hoď kezdindas o kárnálo bálo kešervešen te rovel. Poťoginas lestar e ásva sar e struguri báre.

O Sinto ášadilas. No o kárnálo bálo phendas leske: „Te dikhesa pér mande kadej, náš-tik rovou sar si mange akánik naďon pháres.“

O Sinto gindosajlas magamba andej pe: „Phurdou leske inke jejkh d'íli, vi kadej si kado lesko paluno kivančágo.“ Taj ánde kerdas peske jákha.

O kárnálo bálo sas naďon godaver, mindár nášlas-tar lestar. Taj kana o Sinto phuterdas peske jákha, dikhlas, hoť o kárnálo bálo naj khati. Taj vorta atunči las sama, hoť o kárnálo bálo chochadas les. No či las pe sama hoť dillo-j. Benusajvelas feri, hoť ášilas bi techanesko.

Do olašské romštiny přeložila Margita Lakatošová

Sar o šuntisno ande pekja le Sintes

Sáhi jekhvar jekh Sinto taj oda Sinto talákozinda upo drom ole šuntisno.

„Éj, tu mange andi mro lekfeder dí aves!“

„O jejej,“ gondolinel peske o šuntisno. „Te oda avka hi, so mange šegetinla?“

O Sinto phendá ole šuntisnoske: „Kames valasavo kívánšágo, még tut murdará?“

„Ach na.“ Tak phenel o šuntisno: „Ništ na kamav te kíválinen. De, bašav mange valasavi šukár d'íli upre lavuta!“

„Sar kames,“ phenel o Sinto. Liňa i lavuta taj bašavlahi avka šukáre, hoť o šuntisno rovlahi. Báre ásva ári čúlíle leske upre leskero muj.

O Sinto pre jakha ári práďa upre šuntisno taj igen leske čudákozindá.

Taj o šuntisno mek phenel: „Te tu pre mande avka dikheha, na rová, te iš mange phár’-avla paš o ílo.“

O Sinto peske gondolindá: „Oda hi leskero utóšóno kívánšígo, bašavá leske meg jekh díli.“ Taj ande kerďa pre jakha.

O šuntisno budžando sáhi, taj kezďindá te nášen. Kana o Sinto ári práďa pre jakha, o šuntisno má na sáhi. No taj akor má peske gondolindá, hoť o šuntisno le ande pekja. Ništ na gondolindá, čak hoď hát vaš pro dilinipe ája vaš lácho hábe.

Do tzv. „maďarské romštiny“ přeložil Julius Lakatoš, Selice, okr. Šala, SR

Sar o ježkos chochaďas le Sintos.

Sas jekh Sinto a jov rakhlas po drom ježkos.

„Le, tu akana mange lačhes aviľal!“

„Jaj“, pomišľindás peske o ježkos, „te hin avka, so kerava?“

O Sinto phendás le ježkoske: „Kames vareso sigeder sar tut murdarav?“

„Ale na,“ phenel o ježkos, „me nič na kamav. Ale bi kamás, kaj mange te bašaves šukar gíľori pre lavuta.“

„Sar kames,“ phenel o Sinto. Íľas e lavuta he bašavelas avka šukares, hoj o ježkos rovelas. Bare japsa leske pal o muj tele perenas.

O Sintos ča o jakha avri delas pro ježkos a čudaľinelas pes leske.

O ježkos phendás: „Te kames pre mande kavka te dikhel, ta me kalestar na rovava, he te hin mange pro jilo phares.“

O Sinto peske pomišľindás: „Hin kada posledno so kamel, ta bašavav leske mek jekh gíľi!“ He phandľas andre o jakha.

O ježkos has goďaver he denaštás. Sar o Sinto phundraďas o jakha, o ježkos imar na has. Ča akana leske doavľas, hoj o ježkos les chochaďas. Nič na džanelas, ča kada, hoj angle leskro diliňipen leske denaštás lačo chaben.

Do „slovenské romštiny“ přeložila Monika Ščuková, Hrabušice, okr. Spišská Nová Ves, SR

Resumé

Philomena Franz

Philomena Franz, a Holocaust survivor, Romani writer, educator, an outstanding figure who was awarded two prestigious German state awards, comes from a Sinti family. She has turned her personal experience with the Holocaust into her life-mission: apart from writing (including books for children), she tours schools and universities sharing with her audience her life experiences, discussing the themes of prejudice, inter-ethnic hatred, and tolerance.

Philomena Franz was born in 1922 in Biberbach (Germany) into a famous musician family. The family was leading a nomadic life, traveling in Swabia and in the Danube lowland areas. Apart from the musician profession, the family was famous for its beautiful horses. However her happy childhood ended abruptly: on the day of her eighteenth birthday, the whole of the Franz' family was transported to do forced work in Germany. Philomena Franz never again saw her parents and five of her siblings – all of them perished in the Holocaust.

Philomena Franz herself was transported to Auschwitz, Ravensbrück, Schlieben, Oranienburg and back to Auschwitz again. While on her way back to Auschwitz, Philomena met her Godmother who died of exhaustion in her arms. Later, she was moved to Wittenberg to work in the war industry. With the help of one of the factory foremen, Philomena managed to escape, jumping into the cold waters of the Elbe river in early spring when German soldiers shot after the escaping prisoners. Paradoxically enough, her life was saved by a Volkssturm member who found her lying on the bank of the river, took her home, and hid her until the end of the war.

After the war, Philomena Franz found the strength to marry and bring up five children in her marriage. She shared her Holocaust experience in two autobiographic books, both published in the 1980's (*Zwischen Liebe und Haas*, 1985; *Die Liebe hat den Tod besiegt*, 1988). Philomena Franz is also the author of a book of Romani tales for children, *Zigeuermärchen*, published in 1983. In her tales, Philomena introduces the readers to many Romani customs and habits, as well as to their traditional way of life, including traditional professions, and the musical and oral tradition.

Her life-long dedication to education and her determination to keep the Holocaust remembrance alive as a warning for future generations was appreciated in the highest circles – in 1995, Philomena Franz was awarded the Bundesverdienstkreuz am Bande, and in 2001 the award "Preis Frauen Europas-Deutschland".

The article is followed by a short tale translated from the Sinti original into Czech and three Romani dialects – Vlah, South and North-central Romani.

Helena Sadílková

Romano džaniben – jevend 2005 Časopis romistických studií

Vydává o. s. Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Milena Hübschmannová
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technický redaktor: Peter Wagner
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Recenzovali:
PhDr. Renata Weinerová, CSc. a Mag. Dr. phil. Dieter Halwachs

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.